

E. du Perron
De Onzekeren

Eddy du Perron. Foto (1935) door Roger Parry (1905-1977) [Coll. Du Perron]

DE ONZEKEREN

E. DU PERRONS 'ONVOLTOOIDE' IN 95 ONTWERPEN

bezorgd door Ronald Spoor en Herman Verhaar

Amsterdam University Press

Omslagbeeld: Dewoitine jachtvliegtuig D 332 Émeraude, 1 januari 1933

[Wikimedia Commons (Air France)]

Ontwerp omslag en binnenwerk: Studio Veen

ISBN 978 94 6456 014 5

e-ISBN 978 94 6456 015 2

NUR 617

© Erven E. du Perron

© Uitgeefmodel, Erven Ronald Spoor en Erven Herman Verhaar

© Voorwoord en Inleiding, Erven Herman Verhaar

© Beeldredactie, Erven Herman Verhaar, Erven Ronald Spoor en Kees Snoek

© Commentaar, Bijlagen 1 en 2 en Register, Erven Ronald Spoor

© Eindredactie, Kees Snoek

© Amsterdam University Press, Amsterdam, 2023

www.aup.nl

Voor meer informatie over E. du Perron zie de websites: www.eduperron.nl en www.edpg.nl

Via de laatste website kan men zich opgeven als lid van het E. du Perron Genootschap.

Alle rechten voorbehouden. Niets uit deze uitgave mag worden verveelvoudigd, opgeslagen in een geautomatiseerd gegevensbestand, of openbaar gemaakt, in enige vorm of op enige wijze, hetzij elektronisch, mechanisch, door fotokopieën, opnamen of enige andere manier, zonder voorafgaande schriftelijke toestemming van de uitgever.

Voor zover het maken van kopieën uit deze uitgave is toegestaan op grond van artikel 16B Auteurswet 1912 j° het Besluit van 20 juni 1974, Stb. 351, zoals gewijzigd bij het Besluit van 23 augustus 1985, Stb. 471 en artikel 17 Auteurswet 1912, dient men de daarvoor wettelijk verschuldigde vergoedingen te voldoen aan de Stichting Reprorecht (Postbus 3051, 2130 KB Hoofddorp). Voor het overnemen van gedeelte(n) uit deze uitgave in bloemlezingen, readers en andere compilatiewerken (artikel 16 Auteurswet 1912) dient men zich tot de uitgever te wenden.

De uitgeverij heeft ernaar gestreefd alle copyrights van in deze uitgave opgenomen illustraties te achterhalen. Aan hen die desondanks menen alsnog rechten te kunnen doen gelden, wordt verzocht contact op te nemen met Amsterdam University Press

Inhoudsopgave

Verantwoording	10
Voorwoord	11
Woord van dank	13
Inleiding: Ontwerpen met de pen	14
Deel I: De Onzekeren	19
Verhaal van de drie Russische officieren	20
Ontwerp 1: Verhaal van de drie Russische officieren.	21
Ontwerp 2: Geschiedenis van Rusland.	22
Ontwerp 3: Tweede verhaal: Helmuth von Kesten.	29
Ontwerp 4: _____	31
Ontwerp 5: In 1864 een oude heer (62 en 61) en een jonge man in een Duitse tuin.	33
Ontwerp 6: De zieke laten praten tot de helft van de novelle.	39
Ontwerp 7: Eerste verhaal: Het verhaal van de drie Russische officieren.	42
Ontwerp 8: <i>Onzekeren</i> .	45
Ontwerp 9: Bij verhaal van de drie Russische officieren.	47
Ontwerp 10: De Onzekeren, Eerste verhaal: Verhaal van de drie Russische officieren.	52
Ontwerp 11: _____	54
Ontwerp 12: De Onzekeren: De 2 (1 en 2) op welke manier dan ook, <i>eerzucht zelfs</i> , willen zich depasseren.	56
Ontwerp 12a: De Onzekeren, Eerste verhaal: Verhaal van de drie Russische officieren.	58
Ontwerp 13: _____	64

Ontwerp 14: _____	66
Ontwerp 15: _____	67
Ontwerp 16: _____	70
Ontwerp 16a: _____	71
Ontwerp 17: De Onzekeren, Eerste verhaal: Verhaal van de drie Russische officieren. <i>Geheime genootschappen.</i>	72
Ontwerp 18: De Onzekeren, Eerste verhaal: Verhaal van de drie Russische officieren. <i>Literatuur enz. in Rusland.</i>	81
Ontwerp 18a: De Onzekeren, Eerste verhaal: Verhaal van de drie Russische officieren. <i>Militaire kolonies.</i>	85
Ontwerp 19: De Onzekeren, Eerste verhaal: Verhaal van de drie Russische officieren.	89
Ontwerp 20: _____	98
Ontwerp 20a: _____	101
Ontwerp 21: _____	103
Ontwerp 22: _____	106
Ontwerp 23: De Onzekeren, Eerste Verhaal: Verhaal van de drie Russische officieren. <i>van belang!</i>	107
Ontwerp 24: De Onzekeren, Eerste verhaal: verhaal van de drie Russische officieren.	111
Ontwerp 25: _____	113
Ontwerp 26: De Onzekeren, Eerste verhaal: verhaal van de drie Russische officieren. Verhaal I.	116
Ontwerp 27: De Onzekeren, Eerste verhaal: verhaal van de drie Russische officieren.	120
Ontwerp 28: De Onzekeren, Eerste verhaal: verhaal van de drie Russische officieren. <i>Oorlogen in Spanje.</i>	124
Ontwerp 29: De Onzekeren, Eerste verhaal: verhaal van de drie Russische officieren.	128
Ontwerp 30: _____	130
Ontwerp 31: _____	135
Ontwerp 32: De Onzekeren, Eerste verhaal: verhaal van de drie Russische officieren. Bij <i>Lasalle.</i>	137

Ontwerp 33: De Onzekeren, Eerste verhaal: verhaal van de drie Russische officieren.	139
Ontwerp 34: _____	141
Ontwerp 35: _____	142
Ontwerp 36: De Onzekeren, Eerste verhaal: verhaal van de drie Russische officieren. Uit <i>Le Jouvence!</i> .	144
Ontwerp 37: De Onzekeren, Eerste verhaal: verhaal van de drie Russische officieren. Voor 1 ^e verhaal lezen:	149
Varia	154
Ontwerp 38: Nazien Nederlandsch-Indische Krijgsgeschiedenis van G.B. Hooijer.	155
Ontwerp 39: Pierre Louÿs, geboren 1872.	160
Ontwerp 40: Clémentine, geboren 1896.	163
Ontwerp 41: 'Filosofie'.	165
De nieuwe manier	169
Ontwerp 42: Onzekeren	170
Ontwerp 43: <i>De nieuwe manier</i>	175
Ontwerp 44: Onzekeren	181
Ontwerp 45: <i>Het land van herkomst</i>	185
Ontwerp 45a: welke fragmenten of groepen	190
Ontwerp 46: <i>Het land van herkomst</i> ; hoofdstuk X Gesprek met Heverlé	192
Ontwerp 47: Een man is bedrogen geworden in zijn eerste liefde.	196
Ontwerp 48: Tweede verhaal: Helmuth von Kesten	198
Ontwerp 49: Tweede verhaal: Helmuth von Kesten/ Zevende verhaal: Frieda Moonen	201
Louÿs / de Heredia en enkele varia	205
Ontwerp 50: Voorbeeld van Zeden in Litteraire Milieus (fin de siècle)	206

Ontwerp 51: Zevende verhaal: Frieda Moonen	212
Ontwerp 52: <i>Reinold Godius</i> :	215
Ontwerp 53: In een van de verhalen (Lucien over De Castro?)	217
Ontwerp 54: Tiende verhaal: Clémentine – Lucien	219
Ontwerp 55: Verloving met een vriendin van Delarey.	222
Ontwerp 56: Portret v. officier, verteld door Caffi	226

Deel II: Parijse notities, chronologisch geordend **229**

Ontwerp 57: Blocnote? Gesprek in Café Murat	230
Ontwerp 58: <i>Onzekeren</i> , Petja	233
Ontwerp 59–60: De onzekeren, Twaalfde verhaal: <i>Petja</i> / Dertiende verhaal: Sofka	236
Ontwerp 60a: De wereld over 10.000 jaar transformeren	240
Ontwerp 61: Geval verteld door Sofka	243
Ontwerp 62: Afleiding van de zaak Stavisky, vliegongeluk met L'Émeraude (10 doden) en treinongeluk bij Parijs (200 doden)	244
Ontwerp 63–64: Demonstraties op de Place de la Concorde	253
Ontwerp 65: Mevr. Nossovitsj vertelt verder	264
Ontwerp 66: Mevr. Nossovitsj jeune over werk in de vestiaire	265
Ontwerp 66a: Onbekend incident rond afgevaardigde Edouard Henriot	266
Ontwerp 67–68: <i>Souvenirs</i> van Sofka	268
Ontwerp 69: Notitie over de bandiet André Spada	276
Ontwerp 70: Vreemde historie: de vrouw van de mythomaan te zijn (Clara Malraux)	279
Ontwerp 71: Iemand nemen die zich als een <i>fluim</i> gedraagt	282
Ontwerp 72: De vader in een van de verhalen van de <i>fluim</i> brengen. Gedateerd: Zondag, 22 Juli [1934]	284
Ontwerp 73: Zestiende verhaal: Heemering – de Bijl	287
Ontwerp 74: _____	289

Ontwerp 75-76: Zeventiende verhaal: Jonge fascist – Baffo	292
Ontwerp 77: Zeventiende verhaal: Jonge fascist – Andrea Baffo	301
Ontwerp 78-80: De <i>intelligentie</i> .	310
Ontwerp 81: Figuur v. mythomaan	316
Ontwerp 82: De mythom. denkt: – ‘Te denken dat het lot van Europa zich afspeelt in zulke mexikaanse gevechten’.	318
Ontwerp 83: Spaanse notities. De dood van Viezzoli	323
Ontwerp 84: <i>Onzekeren</i>	328
Ontwerp 85: Een manke vrouw als <i>charmeuse</i> (in <i>Onzekeren</i>)	330
Ontwerp 86: In een verhaal zetten:	331
Ontwerp 86a: <i>Een verhaal</i>	332
Ontwerp 87: <i>Verhalen</i>	334
Ontwerp 88: Verhaal van Zanotti Bianchi – René Bonnel	339
Varia	343
Ontwerp 89: Latere verhalen	344
Ontwerp 90: 2 kerels spreken engels	348
Ontwerp 91: Typiese pest-hond	350
Ontwerp 92-93: <i>Talers</i>	354
Bijlagen	366
Bijlage 1: E. du Perron, De held, het gevecht	367
Bijlage 2: Ronald Spoor, <i>In memoriam Herman Verhaar</i> (3 september 1944 – 28 mei 2010)	368
Bijlage 3: Herman Verhaar, ‘De onzekeren’, in: <i>Tirade</i> , jrg. 17, nr. 184, maart 1973, p. 153 159.	374
Algemeen Register	381
Illustraties met bronvermelding	411

Verantwoording

De zeer jonge Du Perron leerde boksen in Batavia, de hoofdplaats van onze Aziatische kolonie, later zette hij zijn lessen in Brussel voort. Evenals veel negentiende-eeuwse schrijvers in Europa koos hij Napoleon als zijn held. In *De Onzekeren* kan men zijn ontwikkeling volgen tot aanhanger van de denker Erasmus, een Nederlander met net zo'n internationale achtergrond als Du Perron.

Herman Verhaar en ik hebben door een zorgvuldige keuze van afbeeldingen deze overgang ook in beeld gebracht. *De Onzekeren* vormen een uniek geschrift in onze letteren, dat bovendien de groei en vormgeving van een schrijverschap laat zien.

Herman Verhaar is de schrijver van het Voorwoord en de inleiding 'Ontwerpen met de pen'. Hij heeft ook de annotatie gelezen. In de Bijlagen is opgenomen: 'In memoriam Herman Verhaar (1944-2010)'. Tot slot: dankzij de eindredactie van Kees Snoek en zijn morele, digitale en logistieke steun kan *De Onzekeren. E. du Perrons onvoltooide in 95 ontwerpen* eindelijk het licht zien. Voorts gaat mijn dank uit naar Amsterdam University Press, Boekenfonds Elisabeth Grent / F.J.A.M. van der Helm, M.A.O.C. Gravin van Bylandt Stichting, Stichting dr. Hendrik Muller's Vaderlandsch Fonds en het Koninklijk Instituut voor Taal-, Land- en Volkenkunde (KITLV) die deze uitgave mogelijk hebben gemaakt.

Ronald Spoor

Voorwoord

Tot de nalatenschap van E. du Perron behoort een map met het opschrift 'De Onzekeren'. Dat is de titel van een literair project waarmee Du Perron zich een groot deel van zijn schrijversleven heeft bezig gehouden. In die map bevonden zich zesenzeventig grote en kleine, voor het merendeel dicht beschreven, ongedateerde, losse vellen papier van allerlei herkomst: blocnotebladen, kladpapier, uit schriften gescheurde blaadjes, lege bladzijden uit boeken, briefpapier, stukken envelop, een luchtpostblad, een rekening van Wagon Lits, en daarop genoteerd: de tamelijk ver uitgewerkte inhoud van verhalen, korte schetsen, grote overzichten van personen en gebeurtenissen met jaartallen, ontwerpschema's, van anderen gehoorde anekdotes, losse invallen, historische gegevens, leduurlijstjes en dergelijke. Sommige fragmenten of aantekeningen hebben duidelijk betrekking op één bepaald verhaal, andere zijn van meer algemene aard. Vaak hangen ze onderling samen, soms is er een samenhang met reeds gepubliceerd werk, in een aantal gevallen staan ze op zichzelf en in een aantal andere gevallen wijzen ze vooruit naar nog te publiceren werk. Verscheidene daten al uit het eind van de jaren twintig of het begin van de jaren dertig. Het gaat veelal om geheugensteuntjes of probeersels: niets is al definitief, alles moest nog uitgewerkt worden of had ook geschrapt kunnen worden.

Deze editie presenteert de fragmenten van 'De Onzekeren', die alleen al als kijkje door het sleutelgat van Du Perrons schrijverswerkplaats bijzonder interessant is, zowel in handschrift – dat goed leesbaar is – als gedrukt.

Een probleem vormt de volgorde waarin de fragmenten moeten worden uitgegeven, want niets wijst erop dat Du Perron zelf een volgorde heeft vastgesteld: ze zijn niet genummerd en niet gedateerd. Eerdere pogingen van dr. Elisabeth de Roos (1903-1981), prof. dr. J.J. Oversteegen (1926-1999), prof. H.A. Gomperts (1915-1998) en student-assistenten van Gomperts zijn mislukt.

Wij hebben opnieuw geprobeerd een volgorde van de fragmenten te construeren, onder meer aan de hand van de ontwerpschema's en de uitwerkingen daarvan in de map en de plannen zoals Du Perron die geregeld ontvouwde in brieven aan zijn vrienden. Het was soms giswerk. Wij presenteren *een*, niet *de* reconstructie. De schrijver zelf, die bovendien nogal eens van bedoeling veranderde, kon nog alle kanten uit, van uitwerken of schrappen tot de verhaallijn ombuigen of zijn plannen omgooien. Ontwerp 12

wordt gevolgd door Ontwerp 12a. Dit betekent, dat 12a op de achterkant van vel 12 staat. Evenzo voor Ontwerp 16a, Ontwerp 18a, enzovoort.

Het verhaal waar de meeste fragmenten betrekking op hebben, de geschiedenis van drie officieren, biedt enig houvast. Dit verhaal ging aanvankelijk om Russische officieren. Du Perron maakte daar later Franse van. Omdat de Russische versie ouder is, zijn de desbetreffende fragmenten vóór de Franse versie geplaatst.

De map met de handschriften van 'De Onzekeren' wordt ter gelegenheid van deze uitgave door de Erven Herman Verhaar aan het Literatuurmuseum geschonken.

De annotatie maakt het mogelijk de Parijse fragmenten, die Du Perron schreef als correspondent van de Haagse kwaliteitskrant *Het Vaderland*, exact te dateren. Daarmee staat een belangrijk deel van de fragmenten in de volgorde van ontstaan. Dit als gevolg van ons minutieuze onderzoek.

Uit Du Perrons Parijse periode (1932-1936) is er commentaar op aandachttrekkende gebeurtenissen als een grote treinramp in Noord-Frankrijk en de wedstrijdvlucht van Parijs naar Saigon door de Émeraude. Maar hij noteert ook een gesprek dat hij in een bar hoorde. Verder heeft hij aantekeningen over de Russische geschiedenis en werknotities als: 'Anabasis lezen'.

Hij analyseert thema's als oorlog en vriendschap.

De onzekeren bieden een blik op het ontstaan van literatuur, maar geven ook een boeiend tijdsbeeld van de jaren dertig, gezien vanuit de standplaats Parijs.

De uitgave wint sterk aan zeggingskracht door illustraties. De meeste komen uit Franse kranten en *Het Vaderland* en zijn in zwart-wit, bijvoorbeeld foto's van een treinongeval. Enkele zijn in kleur, zoals het ruitportret van Napoleon en Josephine Baker met haar bananenrokje. Het Algemeen Register bevat niet alleen persoons- en titelnamen, maar ook de namen van veld- en zeeslagen, en vredes. Toegevoegd zijn ook algemene begrippen die worden gehanteerd door Du Perron, waardoor de lezer zicht krijgt op wat hij belangrijk vond.

Woord van dank

Dank aan

Manu van der Aa (Turnhout), Paul Abels (Enschede), Marga de Bolster (Den Haag), Christopher Buckland-Wright (Londen), Giorgio Faggin (Vicenza), Trudie Favié †, H.A. Gomperts †, W. Gomperts-Huikeshoven †, Petra Groen (Den Haag), Jane Irons (Milton Keynes), John Irons (Odense), Els Jongeneel (Groningen), Sirtjo Koolhof (Leiden), Arthur Langeveld (Amsterdam), Paul Livingston (Canberra), Gilbert van de Louw (Rijssel), Ursula Macdermott (Canberra), Leo van Maris †, Aad Meinderts (Literatuurmuseum, Den Haag), Wam de Moor (Nijmegen), Alexandre Ntahondereye (Rijssel), Alain du Perron †, Helbertijn Schmitz-Küller †, Peter Schrembs (Minusio, Ticino), Kees Snoek (Parijs), A. Teeuw †, Roger Tol (Leiden), Vladimir Trouplin (Parijs), en Thijs Wierema (Amsterdam).

Verder aan: Bibliotheca Communale (Vicenza), Bibliotheca Nazionale Centrale di Roma (Rome), Bibliothek der Gesamthochschule Bamberg, Bibliothèque Nationale François Mitterrand (Parijs, Tolbiac), Bibliothèque Nationale (Parijs, Richelieu), Bibliothèque Nationale (Straatsburg), British Library (Londen), Centraal Bureau voor Genealogie (Den Haag), Circolo Carlo Vanza (Minusio, Ticino), Instituut voor Maritieme Historie (Den Haag), Internationaal Instituut voor Sociale Geschiedenis (Amsterdam), Koninklijke Bibliotheek (Den Haag), Koninklijk Instituut voor Taal-, Land- en Volkenkunde (Leiden), Library of Congress (Washington), Literatuurmuseum (Den Haag), Musée de l'Ordre de la Libération (Parijs), National Library of Australia (Canberra), het voormalige Nederlands Instituut voor Wetenschappelijke Informatiediensten (NIWI, afdeling Neerlandistiek, Den Haag), Sectie Militaire Geschiedenis van de Landmachtstaf (Den Haag), Universitätsbibliothek Konstanz, Universiteitsbibliotheek Groningen, Universiteitsbibliotheek Leiden en University of Florida (Gainesville).

Dankzij een bijdrage van de Commissie voor literair-historische opdrachten van de Maatschappij der Nederlandse Letterkunde kon Ronald Spoor in Parijs en Straatsburg onderzoek verrichten voor de annotatie. Carina Santing heeft de tekst gedigitaliseerd. Zij werd bezoldigd uit fondsen voor de website www.eduperron.nl, die op 16 oktober 2015 werd gelanceerd. Kees Snoek en Ronald Spoor hebben de tekst van Du Perron gecollationeerd. Kees Snoek heeft de definitieve kopij verwerkt en een aantal aanvullingen bijgedragen.

Inleiding: Ontwerpen met de pen

Du Perron heeft het verhaal over Reinald Godius dat hij ‘...E poi muori’ (...En dan sterven) noemde, geschreven in 1929, maar hij was er toen niet tevreden over en bleef eraan sleutelen. Het verscheen pas in 1938 in *Groot-Nederland*, in een sterk verkorte bewerking uit 1935. Ook in *Het land van herkomst*, dat in 1935 verscheen, is een bewerking van ‘... E poi muori’ verwerkt. Toen Du Perron het Godius-verhaal schreef of had geschreven, was hij van plan er ‘De Onzekeren’ mee te openen, de omvangrijke verhalencyclus die hij zich had voorgenomen te schrijven, het eerste verhalende werk dat hij ondernam na zijn Duco Perkens-periode, afgesloten met *Bij gebrek aan ernst* (1926), *Een voorbereiding* (1927) en *Nutteloos verzet* (1929). Hij heeft dan, zoals blijkt uit een brief aan N.A. Donkersloot (Anthonie Donker) van 2 april 1929, een trilogie op het oog, waarvan het eerste gedeelte het Godius-verhaal zal zijn, het tweede zal handelen over een avonturier en het derde een vrouw als hoofdfiguur zal hebben die samenleeft met de mannen uit de delen 1 en 2.

Hij blijft echter steken in ‘... E poi muori’, dat hem om verschillende redenen telkens weer niet bevalt, vooral naar het lijkt omdat hij in Godius teveel een herhaling ziet van Kristiaan Watteyn uit zijn roman *Een voorbereiding* (1927). Het bewerken kost hem te meer moeite omdat de Godius-historie ‘verweven moet worden in een veel groter tapijserie: *De Onzekeren*’ (brief aan Constant van Wessem, 7 april 1931). *Het land van herkomst* gaat dit plan doorkruisen en vloeit er tegelijk voor een deel uit voort, zoals later ook de roman *Schandaal in Holland* (1939). Du Perron neemt zich voor ‘Godius’ aan ‘De Onzekeren’ te onttrekken en in zijn grote autobiografische roman te verwerken. In het voor Jan Greshoff geannoteerde exemplaar van *Het land van herkomst* kunnen we in het hoofdstuk ‘Tanja – Teresa’ bij ‘Teresa slaapt nog’ (*Verzameld werk* [voortaan: Vw] III, p. 468) lezen: ‘Dit is het oudste stuk proza in dit boek; het is genomen uit een verhaal dat over een zekere Reinald Godius zou gaan en waarvan ook de andere fragmenten tot nu toe niet zijn gepubliceerd. (R. Godius was een reprise van Kristiaan Watteyn uit *Een Voorb.*); bij ‘Hij moet zijn romantische wereldhaat nog doormaken!’ (p. 469) staat: ‘Allemaal uit Godius nog, maar flink omgewerkt.’; en bij ‘Ik hoorde haar zacht lachen terwijl zij de trap weer opging.’ (p. 470): ‘Godius (vervolg)’ (ed. Bulhof en Dorleijn, p. 486). Maar Godius heet hier Arthur Ducroo, een tweede hervatting dus in zekere zin.

Ook het omgekeerde doet zich voor: verhalen die Du Perron schreef voor *Het land van herkomst* bestemt hij bij nader inzien voor 'De Onzekeren', dat hij allang niet meer als trilogie ziet, maar als een 'keten van verhalen' (brief aan Constant van Wessem, 16 juni 1936), waaraan hij zich voorneemt in Indië ernstig te gaan werken. Dat doet hij ook, maar opnieuw komt er iets tussen. Eerst zijn publicaties over Multatuli op grond van zijn onderzoek in Nederlands-Indië en dan *Schandaal in Holland*, waarvan hij het gegeven bij toeval op het spoor kwam. De geschiedenis van Onno Zwier van Haren blijkt een bruikbare inleiding op de avonturen van Dirk van Hogendorp, diens kleinzoon, die Napoleontisch generaal geweest is. De drie Russische officieren, over wie een van de verhalen zou gaan, worden veranderd in Franse officieren onder Napoleon. En zo kon *Schandaal in Holland*, dat verscheen in 1939, deel 1 van de cyclus worden.

In de map 'De Onzekeren' (overigens heeft Du Perron ook 'De Vrije Wil' als serietitel overwogen; zie bijvoorbeeld zijn briefkaart aan Greshoff van 31 januari 1938) hebben de meeste aantekeningen et cetera betrekking op het verhaal over de drie officieren, een verhaal 'in de cavalerie-sfeer' zoals H.A. Gomperts het noemde, 'een episode uit de napoleontische tijd, vol met de glorie en de gloed van de romantische doodsverachting.' Voor zijn reconstructie en samenvatting ervan zie de annotatie bij ontwerp 5.

Toen Du Perron besloten had 'De Onzekeren' met *Schandaal in Holland* te openen, kwam zijn ontwerp voor het geheel er als volgt uit te zien (brief aan Greshoff, 12 oktober 1937):

'Verh. I: Schandaal in Holland met de Van Harens

„ II: Dirk v. Hogendorp, kleinzoon v. O.Z. v. Haren en zoon van Willem v. Hogendorp, die in verh. I een groote rol speelt en in dit verh. ook voorkomt, in Indië.

Verh. III: Dirk v. Hogendorp als generaal onder Napoleon en als oude man in Brazilië. Ontmoet een jonge man (officier) die laat ons zeggen Robert heet (naam weet ik nog niet), die een napoleontische periode met hem meegemaakt heeft – in de débâcle na de tocht nr. Rusland – en die hem in Brazilië komt opzoeken, als hij door iedereen vergeten is. Hierin een gesprek over wat Napoleon voor D.v.H. en voor Robert (jongere generatie) geweest is, betekend heeft.

Verh. IV. Robert gaat dood als oude man in Duitschland. [...] Een voor gek door-gaande student à la Kleist verzorgt hem. Hij *droomt* naast het sterfbed een napoleontisch epos waarin Robert en 2 andere cavalerie-officieren de helden v/h verhaal zijn. Maar deze droom is *waar*.

Verh. V. Romantische historie tusschen den student van verh. IV [en] een juffrouw, enz. Dit wordt *de* deutsche romantiek à la Werther, maar van ± 1860. [...] (De 2 laatste verhalen houden me al jaren bezig.)'